

KÜLÖNFÉLÉK.

VII. Edward angol királylyá koronázlatott. Az angol nemzet királyát a nyár elején akarta megkoronázni. De az uralkodó közbejött betegsége miatt a koronázás elhalasztatott. A különböző államok hercegei és más képviselői, a kik az ünnepélyre Londonban megjelentek, elhagyták az angol fővárost a nélkül, hogy koronázást láttak volna. Az angol nemzet nagy megpróbáltatáson ment keresztül. De aug. 9-ike meghozta Angolországna azt az örömet, hogy új királyát megkoronázza. E napon megtörtént a nagy esemény. A koronázás előestéjén a király alattvalóihoz a következő üzenetet intézte: „Népemhez! Koronázásom, amaz esemény előestéjén, melyet én életem egyik legünnepélyesebb és legfontosabb pillanatának tekintek, óhajtom kifejezésre juttatni, hogy szivemnek mennyire jól esett az a mély rokonszeny, melyet népem itthon, a gyarmatokban és Indiában az alatt az idő alatt tanusított, a mikor életemet veszély fenyegette. A szertartásnak betegsége által okozott elhalasztása sok alkalmatlanságot és bajt csinálhatott mindazoknak, a kik az ünnepélyben résztvenni kívántak, de a csalódást bámulatos türelemmel, megadással viselték. Népemnek felgyógyulásomért való imádkozása meghallgattatott és én most legmélyebb hálával adózom az Isteni Gondviselésnek, hogy életemet megtartotta és erőt adott arra, hogy ama fontos kötelességeket teljesítem, melyek reám, mint e nagy birodalom uralkodójára hárómolnak“. A koronázás szertartása bár némi rövidítéssel, de teljes fényvel történt. A király megkoronázása után a királynét is megkoronázták. A hogy a szertartás elvégződött, a király és a királyné a Westminster templomból a Buckingham palotába hajtatott és az ujjongó nép kívánatára fejükön koronáikkal, megjelentek a királyi-palota erké-

lyén. A nép tapsolt. Anglia boldog volt, hogy láthatja királyát a koronával . . . Az indiai fejedelmek és csapatok kitartottak és megvárták az elhalasztott koronázást, hogy üdvözöljék Indiának is urát. Keleti ruházatuk szép látványt nyújtott.

A protestáns új királyt népe lelkesedése kíséri.

A dissenter egyházak is templomaikban mindenütt hálaadó istentiszteletet tartottak s VII. Edward király uralkodása elé reménynyel néznek.

A szentháromsági unitárius templomot f. évi július hó 13-án szentelték fel az egy igaz Isten tiszteletére, a püspök részvételével. Nagy öröme volt az egész marosi egyházkörnek s közelebbről a szentháromsági híveknek, hogy az ünnepélyes alkalomból a püspököt körükben láthatták, tisztelhatték és hallhatták buzdító szavait s vehették áldását az új templomban. Jól esett a híveknek, hogy a püspök jelenlétében az egész egyházat látták résztvenni örömeikben, melyet éreztek a felett, hogy régi omladozott templomuk helyett újat építhettek s abban ismét hálatelten imádkozhatnak Istenünket. Sok viszontagságon mentek át a múltban az egyházközség és hívei, de soha sem csüggedtek. A hitüldözés korában, a XVIII. évszázban javaikat elvették s csak 1828-ban építhettek egy kőtemplomot, mely gyenge alapzás miatt, 72 évi fennállás után annyira romlásnak indult, hogy le kellett szedni s újat építeni. Hitőkben, buzgóságukban megmaradtak s ez tette őket képesekké, hogy minden szegénységük mellett is új templomot építsenek. Az új templom a réginél nagyobb s a viszonyokhoz mérten elég izléssel és díszszel épült. Az áhítatoskodóra jó hatást teszen. Dicséri a tervező mérnököt, építómestert, a hívek áldozatkészségét s Pap Sándor lelkész buzgóságát. A felszentelésben a püspök mellett lelkész imával, Fazekas Lajos alkalmi beszéddel és Ürmösi Kálmán urvacsorai ágendával segédkeztek. Álljon az új templom hosszú időn keresztül az egy igaz Isten tiszteletére, a vallásosság és erkölcsiség ápolására s az elhangzott szép imák és beszédek teremjék meg hasznos gyümölcseiket a hívek lelkében. (m.)

Dr. Székely Ferenczet koronaügyésszé neveztetése alkalmából a budapesti unitárius egyházközség jul. 10-én küldöttségileg üdvözölte. A küldöttség érzelmeit dr. Bedő Albert orsz. képviselő tolmácsolta szép szavakban s egyuttal a következő üdvözlő iratot nyújtotta át:

A budapesti unitárius egyházközség Előljárósága nagy lelki örömmel vette a legutóbbi királyi kinevezés hírét, mely Méltóságodat érdemdús pályáján igen kimagasló állásba juttatta. Engedje meg Méltóságod, hogy korona-ügyészszé történt kineveztetése alkalmából, mi is csatlakozzunk azoknak táborához, akikben ez az előléptetés, mint az igaz érdem jutalma, általános meglepedést keltett. S miután évtizedekre terjedő odaadó gondból és érdeklődésből meg vagyunk győződve a felől, hogy Méltóságodnak buzgó vallásos hite és egyháza iránti szeretete változhatatlan, kedves kötelességünknek ismerjük, hogy Méltóságodat díszes állásában szeretettel és büszkeséggel vegyük körül s a mennyiben szerénysége megengedi, ünnepeljük is. Jól esik a mi félreismert és sokat szenvedett anyaszentegyházunknak, hogy kiváló vezéreibei gazdag egyéni képzettségükkel, fenkölt gondolkozásmódjukkal a magasban is tiszteletet és becsülést szereznek az unitárius névnek, s egyéni sikereiknek egy-egy sugára újabb fényt hint azokra az igazságokra, melyek előttünk minden hírnév, dicsőségnél drágábbak. Egyházuunknak ezen vezéreibei között előkelő helyet foglal el Méltóságod nemcsak hivatalos Tanácsunkban, hanem szívéünkben is. — S kérjük, hogy Méltóságod is sokrendbeli gondjai és elfoglaltsága közepette — érdemesítsen bennünket, azt az egyházközséget, melynek eleitől fogva erős oszlopa volt, további nemes pártfogására és szeretetére. Új hivatalához szép sikert, sok örömet és jó egészséget kívánva, vagyunk Méltóságodnak szerető hitrokonai stb.

Dr. Székely Ferencz a bizalmat megköszönte s ígérte, hogy hivatali és családi gondjai mellett mindig első lesz előtte egyháza iránti meleg érdeklődése és szeretete. A küldöttség minden egyes tagjával szívélyes szót váltott s kijelentette, hogy a ragaszkodásnak ez a szép megnyilatkozása kellemesen lepte meg. (b)

Benczédi Gergely, kolozsvári unitárius főiskolai tanár, a tanárságtól megváltik. Mint tanár harminczhat évi lelkiismeretes munkásság után nyugalomba megy. A physikának és vegytannak volt a tanára, mert korábban a vegytan is a rendes tantárgyak közt szerepelt a gymnasiumban. Londonban tanulva, megismerte a Roscoe rendszerét és a vegytant a szerint tanította iskolánkban, már jóval ezelőtt, hogy dr. Lengyel Béla a Roscoe művét magyarra fordította. Tanítványainak ezzel nagyon megkönnyítette az egyetemi tanulást és mindig hálásan emlékeznek reá. Benczédi Gergely visszavonulásával a főgymnasium más tekintetben is egy jelentékeny erőt veszít. Azok közé tartozik, kik az idő próbáit megállják, kikre az egyház és intézete mindenkor

számíthat. Példánya a protestans tanárnak. Szaktudománya mellett különös előszeretettel foglalkozott a jóttevők életének tanulmányozásával, miről folyóiratunk évfolyamai tanuskodnak. Óhajunk néki jó egészséget, hogy az unitárius egyház ügyeinek még sok hasznos szolgálatot tehesse.

Schlauch bibornok. Jul. 10-én bevégezte pályáját. A hazai róm. kath. egyháznak kitünősége volt. Mint nagyváradi püspök nem kis szerepet játszott az egyházi kérdések országos tárgyalásaiban, kétségtelenül a róm. katolikus egyház javára. De nem ez az a kitünőség, a melyre gondolunk. Schlauch kitünősége a fegyelmezett gondolkozás, a nagy tanultság, tudományosság volt oly jelleggel, a mi már túlterjed a róm. katholicizmuson. Ezt mutatja különösen a magyar orvosok és természetvizsgálók 1889-iki gyűlésén Nagyváradon mondott megnyitó beszéde, egy terjedelmes tanulmány, melyben az evolútiót és a létért való küzdelmet tárgyalja. A célirányosságot nem ismerő fejlődelmélettel, az agnosticizmussal és a Comteféle bölcelettel szemben fényesen állítja oda a teleologiai és theologiai felfogást és a hasznossági erkölcsessel szembe a keresztény morált. Egyes tételektől eltekiutve, tárgyalásával oly légkörben mozog, milyenben egy modern vallásos bölcselő mozoghat. De ez már nem az Aquino Tamásféle bölcelet. Tanulmányának végeredménye: „A tudomány ne érintse érdes kezekkel azt, a mi az emberi fölénynek és méltóságnak megkülönböztető jele: az eszményiséget a haladásban, mely az Isten gondolatában összpontosul, s a lélek halhatatlanságát. Eszményiség, halhatatlanság, az a két eszme, melyeket a tudomány soha sem lesz képes az emberi szívből kitörölni“. De ez a haladó vallásos gondolkozásnak is az eredménye. A bíboros püspök palástja római volt, de tudományosságán az újkori vallásos gondolkozók eszméi fénylettek. Róm. kath. püspök volt, de tanultságával annak a példája, hogy a tudományosság akaratlanul is tulvezet a róm. katholicizmuson.

A róm. kath. egyház társadalmi és politikai mérlege. Yves Guyot francia tudósna az egyház XIX. százbeli társadalmi és politikai szerepléséről irt könyve (*Le bilan social et politique de l' Eglise*. Paris, 1902) élénken foglalkoztatja a francia sajtót. Yves Guyot bírálja a kath. tanítási-módszert, tanítók és tanulók csak szavakat és állításokat tanulnak és gondolkozás nélkül hajtogatják azokat. A felsőbb papság folytonos gyámkodásának vannak alávetve. Brunetiére azt irta, hogy a tudomány esődot mondott. Yves Guyot megmutatja, hogy a mondás csakis a r. kath. theológiára talál. Az egyház például ma megengedi

a csillagászati tudomány igazságait, megengedi azt, a minék Galileitől a megtagadását kívánta; Copernicus művei 1835-ig el voltak tiltva az „Index“-ben. XIII. Leo ma helybenhagyja a szentírás tanulmányozását és a róm. kath. tudósok elfogadják a német protestáns, vagy angol tudósok vizsgálatának több eredményét. A róm. k. egyház hasznára akarta fordítani a socialisták mozgalmát. XIII. Leo 1891-ben kiadta a „De conditione opificum“ encyclicát. Az egyház az egyedi nemzetgazdasággal ellenkezőleg a munkásterületek rendszerét akarta. Tudósai törekedtek megmutatni, hogy Karl Marx másunnal kölesönözgetett. Manning angol érsek és Ireland amerikai püspök az egyedi tulajdonról úgy irtak, hogy előfutáraiul láttassanak az ugynevezett Magnaud-jogtudománynak. Yves Guyot megmutatja, hogy a r. kath. socialismusnak nem sikerült a forradalmi és atheistikus socialismust megállítani. Guyot azután az egyház és államnak a viszonyát tünteti fel, a különböző országokat rendrevéve.

Először is a protestáns országokat veszi. Angolországot illetőleg az irlandi kérdéssel való vesződségre mutat. Utal arra, hogyha Lord Salisbury 1888-ban meg is nyerte azt, hogy a pápa az ir. nemzeti liga eljárásait helytelenítse, az ir. katolikusok megtagadták az engedelmességet az intésekkel szembe és püspökeik csakis arra az engedelmességre szorítottak, melylyel a pápának a lelki dolgokban tartoznak. Az angol katolikusok maguk sem engedelmeskedtek szolgálailag Rómának. — Az Egyesült Államokban elcáll az ugynevezett amerikanismus. A tüzeőbb szellemek, hogy a róm. egyház diadalt nyerjen, szabadelvűbb irányban kezdtek működni. Gibbons bibornok a chicagoi valláscongressuson, a hol a világ minden vallásának voltak képviselői, elnöki tisztet vállalt. 1899-ben a pápa ez irányt kárhoztatta és Ireland püspök a következő évben engedelmességet fogadott a pápának. Brunetièrre cikkei ellenére Guyot megmutatja, hogy a katolicismus nem gyarapszik Canada-ban. Ireland püspök Parisban elismerte, hogy a menekültek vagy kiköltözöttneknek egy nagy része elveszti hitét. — Németországon, hol a népességnek 35% r. katolikus, a porosz országgyűlés képviselői 1871-ben a pápa világi hatalma mellett nyilatkoznak s a birodalmi gyűlésen aztán megalakul az ugynevezett katolikus centrum párt Bismarck több éven keresztül küzdött ez irányzat ellen. Ez volt a kulturkampf és a májusi törvény korszaka. A mikor XIII. Leo lépett a pápai székbe, a socialismus terjedése közeledésre vezetett és Bismarck Canossaba ment. De a jezsuitákat sohasem engedték Németországba vissza. Schweitzban 1848-ban a jezsuitákat kiűldözték és az 1874-i törv. megtiltja uj kolos-

torok alapítását. Hollandiára térve Yves Guyot elitéli és méltán a katolikusoknak és a szélső kalvinistáknak össze nem illő szövetkezését, mely Kuyper kalvinista lelkész, mostani minister befolyása alatt jött létre.

Azokra az országokra térve, hol a katolikusok nagyobb számban vannak, Belgiumban a csatát az iskolaügy terén vívták. 1878-ban Frère-Orbán miniszterelnök keresztülvitte az iskolák államivá tételét. A püspökök is beleegyezésüket adták és a kormány 1880-ban megszakitotta a diplomatiái összeköttetést a szentszékkal. De a klerikalizmus az 1884-i választáson többségre jutottak és a közoktatás a klerus kezébe jutott. Azóta nagy belső küzdelmeken ment keresztül Belgium, a melyek most se szüntek meg.

Austriában és Magyarországon egy darabig a josephismus uralkodott, azaz az állam rendelkezett az egyház felett, a mi II. József császár uralkodása alatt következett bé, mindjárt a francia forradalom után. A püspökök az ő uralkodása alatt nem levelezhettek Rómával. 700 szerzetet megerősített és a dissidensek számára türelmi rendeletet adott. II. József után némi enyhítést engedtek a rendszeren. De a josephismus az osztriai politikának továbbra is alapja maradt, úgy, hogy magát Metternichet, az európai reactio fejét a bibornokok jakobinusnak mondták, mikor a XVI. Gergelyhez benyújtott szelid reformjavaslat tárgyalatott. Az 1855-ben létrejött, Ferencz József által alájegyzett concordatum, véget vetett a josephismusnak. A római katolicizmus államvallás lett. Az egyház szerezhette vagyont korlátozás nélkül s a püspököket is a pápa egy magára nevezhette ki. Ez a helyzet azonban Solferino és Sadowa után megszűnt. Az 1867-i alkotmány kimondotta a cultusok egyenlőségét és a concordatum 1874-ben eltöröltetett.

Magyarországban Wekerle szabadelvű kormányának sok nehézséget kellett leküzdeni, míg az egyházi törvényt, melynek egyik része a kötelező polgári házasság, 1894-ben a parlamentben keresztülvihette. A pápai nuncius Aglardinak ez alkalommal kellett helyét elhagyni.

Yves Guyot Spanyolországra és Portugáliára nézve több adat után fölemlíti az 1851-i concordatumot, mely a katolikus államvallásnak nyilatkoztatja. Az 1876-i törvény megenged dissidens cultust is, de 1894-ben az első prot. imaházat a papok ellenzése miatt csak pár hónapi késedelemmel nyithatták meg. Amerikában Mexico, Brazília, Guatemala és Hondurás köztársaságok kimondták az állam és egyház elválasztását. Bolivia, Argentína, Uruguay, Chili, Equador és Paraguay a katolikus államvallásnak ismerik el, de más cultusokat is megengednek és egyenjogúság alapján.

Yves Guyot végül Olaszországot és Franciaországot tárgyalja. Franciaországot illetőleg rámutat arra, hogy az ultramontan és jezsuita párt keze mindenütt ott van a jelenkori eseményekben. III. Napoleon kedvezései a klerus iránt, mely az államszínnyel örömmel fogadta és a császárság visszaállítása után Tedeum-ot énekelt; a kolostoroknak az 1859-iki háborúig való folytonos szaporodása; IX. Pius elfogadhatlan feltételei — bizonyos törvények megváltoztatása; azután a szakítás, az államtanácshoz barátságos püspökök bántalmazása; a császári politika ingadozásai, mi az olaszokat elidegenítve, a hármasszövetség útját készítette elő; a háború után a kormányforma megállítása körül folyó küzdelem; belső válságok, a boulangismus, a Panama-per, a Dreyfus-ügy — mindenikben benne volt az ultramontanok keze. — A mi Olaszországot illeti, a Savoyai ház sohasem volt a szerzetesek ellen s ez magyarázza meg, hogy a piemonti kormány a novarrai csata után nem eszközölhette a saecularizatiót; Siccardi miniszter 1850-ben megpróbálta, de vihart támasztott. Haldokló miniszter társának, Santa Rosának a papság megtagadta az utolsó szolgálatot, mire a turini nép fényes polgári temetést rendezett neki. Cavour folytatta a munkát és a mikor Róma Olaszország fővárosa lett, a pápai birtok elvételét. A pápa nem ismerte el a dolgok új rendjét. Szép Olaszországnak egy részét szolgaságra és mozdulatlanságra akarta kárhozthatni. Két összeférhetlen dolgot akart: világi hatalmat és a lelkiekben való hatalmat. De Olaszország féltékenyen őrizte és őrzi egységét.

Franciaországban az egyesületi törvénynek, melyet Waldeck-Rousseau kormánya alkotott meg, a Combes ministerium, melynek helyét átadta, ingadozás nélkül szerezte érvényt. Az olyan szerzetes iskolákat, melyek a törvény kívánalmainak nem vetik alá magukat és az állam kormányától engedélyt felmutatni nem tudnak, egymásután kirekesztetlenül zárja be. És mostanában sajtósági jeleneteknek volt tanuja Franciaország. Némely helyen az apácák tüntetés nélkül hagyták oda a betiltott iskolát. De számos olyan eset fordult elő, hogy a felizgatott nép torlaszokat emelt és a hatóság letiltó pecsétjét az iskola ajtajáról leszakították és csakis csendőrség és katonaság közbejöttével lehetett a végrehajtást eszközölni és az apácák a katonaság sorsfala között hagyták el az intézetet. Nem egy helyen a falakon kellett rést törni, hogy az intézetbe behatoljanak. A kormány a mit maga elé tűzött, azt végre is hajta. Az apácák zsoltárokat énekelnek és a mellettük tüntető nép azt kiáltja: Éljen a szabadság, éljenek az apácák! De a francia nép többsége nem érzékenyül el a jezsuita befolyás rendezte jeleneteken. A

kormányt számos helyről üdvözlik. Franciaországra így a dolog rendben lenne. De van annak más oldala is. A kitiltott apácák új hazát keresnek és más európai országokba költöznek. Magyarországon is érezhető a nyugatról megindult apáca-költözködés. Ma holnap sok állami intézetet ez országban is mind beköltöztetett apácákkal raknak meg. Franciaország szabadul az állam ellenségeitől és más államok kebelökbe fogadják azokat!

Németországba Münchenbe közelebről a pápa új nunciust nevezett ki. Ez alkalomból az egyik német lap emlékeztet Döllingernek, a Róma ellenes nagy katolikus tudósak nyilatkozatára, melyet ő egy hasonló alkalommal még akkor tett, mielőtt a pápai csallhatatlanság miatt Rómával szakított volna: „Mire e lárma, ez izgatottság? Mire e nagy várakozás? Egy igazi római monsignore (un vero Romano di Roma), azaz egy halvány, nem magas, élénk ember sasorral és ravasz szemmel, fog jőni, a ki a theologiai tudományokban tudatlanabb, mint a legegyszerűbb felsőbajorországi falusi pap és a ki nemzeti ellenszenvét, mindaz ellen, a mi német, csak rosszul tudja elrejtteni. A német egyetemek elleni gyűlölet, a püspöki seminariumok szeretete, a német róm. kath. tudósok üldözése mind nagyobbodik és a müncheni nunciaturát Németországra nézve a jezsuita spionkodás főhadiszállásának nézték ki“.

Németország vallási statisztikája. A német birodalom népessége az 1900-i népszámlálás szerint 56,367.178. Ebből protestáns 35,231.104, róm. kath. 31,026.810; más vallásu keresztény 203678; izraelita 586948. A német birodalomban 1000 lélekre 625 protestáns, 361 r. katolikus, 10 izraelita, 4 másvallásu esik.

Mint vélekedik Turgényev Jézusról. Mióta tudjuk, hogy a nagy Tolsztoj vallásos felfogása egyező az unitáriusokéval, sőt maga is bevallotta, hogy nézeteit az amerikai unitárius írók könyveiből vette: kétszerte inkább érdekelhet bennünket a többi nagy orosz író felfogása az unitárius hitelvekről. Az alábbiakban a nemrég elhalt európai hírű orosz regény írónak, Turgényev Ivánnak, mutatjuk be egyik szép rajzát az ő képzeletében és meggyőződésében csak emberileg élő Jézus Krisztusról.

*

„Ugy tetszik nekem, hogy mint ifjú, félig gyermek még, alacsony fatemplomban vagyok. A régi szent képek előtt, mint valami fényes foltok, olvadoznak a vékony viasz-gyertyák.

Szivárványgyűrű vett körül minden piczike lángot. Homályos és nyomasztó volt a templom . . . De azért nagyon sok ember állt ellöttem. Csupa szőke parasztfők. Időről-időre hajlongni, térdre borulni, újra felállani kezdtek, mint az érett kalászok, ha futó hullámként lejt rajtuk végig a nyári szél.

Egyszer csak valami ember került elő hátulról és megállt velem egy sorban.

Én ugyan nem fordultam feléje, de rögtön megéreztem, hogy ez az ember — Krisztus.

Ahitat és kíváncsiság szálltak meg egyszerre. Erőt vettem magamon... és ránéztem a szomszédomra.

Arcza olyan, mint a más emberé, hasonló az emberi ábrázathoz. Szemei kissé a magasba tekintenek, figyelmesen és mozdulatlanul. Ajkai egymásra téve, de nem összeszorítva, mintha a felső az alsón nyugodnék. Középnagyságu szakálla kétfelé van választva. Kezei összetéve, mozdulatlanul. Ruhája is közönséges, mint bárki másé.

— Micsoda Krisztus lehet ez? — gondoltam magamban. Ily közönséges mindennapi ember! Ez lehetetlen!

Elfordultam tőle. — De még jóformán le sem vettem róla szememet, máris újra éreztem, hogy valóban Krisztus állt velem egy sorban.

Ismét erőt vettem magamon... Ujra megláttam ugyanazt az arcot, mely annyira hasonló az összes emberek arcához, ugyanazon közönséges, bár ismeretlen vonásokkal.

S egyszerre oly különösen szorúlt össze a szívem — és magamhoz tértem. Csak ekkor értettem meg, hogy *csakis az összes emberek arcához hasonlító arcza lehet és van is Krisztusnak*.

Miért akart Servet 1553-ban Nápolyba menekülni?

„*Unitárius Történetírás és Kálvin-orthodoxia*“ cz. művemben kimutattam, hogy Kalvin Servetet Nápolyba vivő útja közben fogatta el. Tudjuk, hogy Kálvin védőinek egyik érvök az, hogy az eretnek Servet Európa egyik országában sem élhetett volna meg szabadon. E hamis okoskodás ellenében én kimutattam ugyanazon művemben, hogy Olaszországban a legnagyobb békében élhetett volna a Genfben valóságos nézetieért máglyára küldött spanyol; hisz Nápolyban pl. még csak a hitnyomozó törvényszéket sem tudták felállítani a nép makacs ellenállása miatt s Italia nem egy helyén egész nyíltan megvetették a szabad gondolkozók a pápai tanokat, a nélkül, hogy hajók szála is meggörbült volna érte.

Most már oly oldalról is bizonyíthatom az itt mondottakat, a honnan nem vártam volna. *Francken Keresztély* (Christian) kolozsvári unitárius professzor, a ki 1578. elején még a bécsi császári jezsuita gymnasiumban volt a philosophia tanára, 1581-ben már Baselben a jezsuiták ellen bocsátván ki „*Colloquium Jesuiticum*“ cz. igen ritka és nagyérdékű művét, ebben leírván az olasz köznépnek a rég letűnt pogányságra emlékeztető bigott vallásos hitét, az olasz intelligens osztályról ugyanott így nyilatkozik:

„Sed haec, ut dixi, fere vulgus tantum, vulgigue similes sectantur. nam docti eorum Philosophi, Medici, nec non Theologi, dignitate aliqua Ecclesiastica non deliniti, non modo haec Laetana miracula, sed ipsam etiam fidem Romanam (*quod facile cum Neapoli essem,*

ubi nonnihil illis ab inquisitione papali respirare licet, intellexerim) tanquam fictam et falsam animo contemnunt: quin etiam aperte athei illi nomen Christiani videbant meum, quod Italico idiomate per hominem Christianum, stupidum et stolidum significare ac intelligere soleant: idque propterea credo, quod nemo illis, nisi stupidus et stolidus ad Chimaeras papales credendas aptus et idoneus videatur.“ (Pag. 48—49.)

Kanyaró F.

Dalet István emléke. Oly világot élünk ma, hogy Olaszország szabadelvű gondolkozói a Vatikán előtti téren állították fel közadakozásból emelt szobrát Giordano Brunónak, a kit Rómában eszméiért 300 évvel ezelőtt megégeettek. A pápa és fekete serege ablakából gyönyörködhetik most a háromszáz éves áldozat érczeöntött emlékéen. Franciaország fővárosában is megégeettek jóval Bruno előtt egy kiváló szellemet az eretnekséghez való szításért. Etienne Daulet-nak hívják őt „az angyalok oda feenn.” A mi latin emlékiratainkban, történeti kútfőinkben Dolet, Doletus Istvánnak találjuk nevét feljegyezve. A szerencsétlen arra fordította istenadta költői tehetségét, hogy verset írjon a korában mindenható szentháromság ellen. Elfogták és megégeették a szokott szent szertartások kíséretében. De az ő porát sem azért fujta fel a szél, hogy szelleme szikrái a semmiségben elhamvadjanak. Gyűjtottak azok és most Párisban fényes szobra áll a szabad eszmék vértanujának, ki tehetsége teljében elevenen szállt át a halhatatlanság országába, mint az őskor félistenei szoktak. Eszobrot Daulet István tisztelői emelték az utódok tanúlságára. Azoknak felvilágosultabb utódai emelték, a kik egykor a tudatlanság sötétében vakoskodva, káromolva kárhoztatták a meg nem értett szabad eszméket. Ma már Daulet István neve fényesen ragyog a tudatlanság ködén keresztül s derűlten terjeszti a felvilágosodás áldott sugarait a fogékonyabb lelkekre. Tisztelői minden évben összegyűlnek megáldoztatása napján s koszorúkkal áldoznak szent emlékének. Az utolsó ünnepet aug. 3-án tartották, melyről ily érdekes tudósítást közöl egyik politikai napi lapunk:

Daulet Etienne halálának évfordulója alkalmából tegnap, vasárnap, nagy tüntetés volt, melyben liberalisok, szabadkőművesek és szociálisták vettek részt, hogy az arisztokrata hölgyek nyilatkozataira feleljenek. A rendőrség szigorú rendelkezéseket adott ki, hogy a zavargást megakadályozza. Nem engedték meg, hogy a tüntetők ötven főnél nagyobb csoportokban vonuljanak el Daulet szobra előtt. Beszédet nem volt szabad mondani, sem zászlót vinni. Együttal azzal fenyegetőzött a rendőrség, hogy minden a vallás ellen irányuló kiáltást letartóztatással torol meg. A tüntetés a törvényes rend határain belül folyt le.

A szabaddóművesek jelvényüket helyezték el a szobor talapzatára, vörös virágból font háromszöget, melynek szalagján e fölírás volt olvasható: *A 4. arrondissement antiklerikális ligája Daulet Etienne emlékének, a kit a papok máglyára küldtek.* A tüntetők azt kiáltották: *Éljen a köztársaság, le a papokkal!* Egy másik csoport vörös koszorut tett le a szoborra, s a koszoru szalagján nagy aranyos betűkkel ez a fölírás volt olvasható: *Az emberi jogokért!* A tüntetésen mintegy kétezer ember vett részt, kik nemzetközi dalokat énekeltek. Ötven emberből álló csoportokban eivonultak a szobor előtt és kiáltották: *Le a papokkal!* Az egyik csoportban ezt kiáltották: *Adjátok férjhez az apáczákat.* Miközben a tüntetők a St.-Germain- és St.-Michel-bulevárdokon énekelve és kiabálva elvonultak, sok ezer főnyire megszaporodott az embertömeg. A néptömeg nagyrészt helyeselte az antiklerikális tüntetést. A hosszú menet rendőrök és kíváncsiak sorfala között haladt a St.-Germaini bulvárdon. A csoportok példás rendet tartottak és csak kevés eset fordult elő, hogy egyesek nem engedelmeskedtek a rendőröknek. A Bastille-téren a tömeg viharos tüntető kiáltásokkal ünnepelte Bastille ostromát. A Fürstenberg-utczában meg akarták rohanni az iskolás testvéreknek kolostorát és iskoláját, de a rendőrség még idején közbelépett és megakadályozta, hogy a tüntetők behatoljanak a kolostorba. Az egész tüntetés alatt csak néhány embert tartóztattak le. *K—ó.*

Iskolaügy. A budapesti ref. gymnasium hatósága a mult iskolai év végén, olvassuk a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“-ban, elfogadta *az év végi vizsgálatok új rendszerét*, mely szerint minden osztályban legalább másfél óráig tartó vizsgálat legyen s az utolsó nap ünnepélyes torna- és ének-vizsgálat tartassék. Így lesznek a régi dolgokból újak. A protestans iskolákban régebb éppen az volt a rendszer, a mit most új rendszernek neveznek. Szerencséseknak mondhatják magukat azok az intézetek, melyek nem úsztak mindenben, a nagyon is szeszélyes divatú fővárosi tanügyi áramlatokkal s most e visszatéréssel is igazolva látják a protestans iskolákban követett vizsgarendszer helyességét.

Az angol unitáriusok vesztesége. *Frank Taylor* meghalt. 1896-ban a nemzetközi unitárius conferentián velünk ünnepelt. Sokan emlékezhetnek reá. Egyike volt a legbuzgóbb unitárius világi embereknek. Egy nagy szövetségnek volt tulajdonosa Boltonban, a melynek vezetésétől ezelőtt néhány évvel lépett vissza. Az ipar mellett irodalommal is foglalkozott és családi használatra egy imakönyvet írt, melyben egy tiszta vallásos és keresztény léleknek mélysége nyilvánul s a természetes kifejezés szépsége jellemez. Az angol unitárius egyház ügyei intézésében, mint a brit és külföldi unitárius társulat igazgató tanácsának tagja részes volt. A saját egyházközségének pedig Boltonban a legáldozatkészebb tagja. Meghalt 1902. jul. 30-án, 58 éves korában.

Bedő Lajos volt recsenyédi pap életére — (s nem ujszékelyi, mint ez évi 2. füzetünkben van írva, mert Ujszékelyen csak mint nyugalmazott pap tartózkodott) Egyed Ferencz h.-szt.-páli lelkésztől a következő adatokat vettük:

Bedő Lajos született 1811-ben a mostani Háromszékmegyében Kálnokon, unitárius vallásu szülöktől. Édes atyja Bedő Salamon, édes anyja András Julianna volt. Tanulását 1817-ben, a kálnoki unitárius egyház iskolájában kezdte. 1822-ben átlépett az unitáriusok sz.-kereszturi középiskolájába. A kereszturi középiskolában öt elemi és négy poeta és rhetori évet töltött. E szerint 1831. noveber hóban ment az unitáriusok kolozsvári főiskolájába. Itt folytatta a tanulását. 1836-ban már káplánná választatott az unitáriusok kolozsvári egyházában. Káplánsága alatt 1836—38-ig bírta a nagynevű jóltevő és valódi művelt lelkű Augustinovic Pál kegyét, ki újévi ajándékkul két darab tizes bankjegyet küldött ezen sorok kíséretében: „Humanissime ac dilectissime Capellane Xoenum exile huc advolutum, accipiat libenti animo, a suo benevolo Paulo Augustinovic“. 1838-ban szentelték fel Tordán, az akkor itt tartott főtanácscon. Innen egyenesen kineveztetett Székely Miklós püspök ur által, sepsi-kőröspataki unitárius pappá. Itt nősült meg. Nőül vette a legjobb és nemesebb asszonyok egyikét, kolozsvári Jancsó Annát, kivel Kolozsvártt 1838. okt. 8-án kelt egybe. E szövetségből született kilencz gyermek. Közülök két fiú és három leány ma is élnek. A legnagyobb és elsőszülött fiú a nagynevű és országos tekintély Kálnoky Bedő Albert. A legkisebb, az apanevét viselő, erdősz. Közbe esnek a leányok: Anna, Zsuzsánna és Ilona. E leányok családanyák. 1840. Laborfalván dicséri az urat, a hol 1852-ig volt. Itt élte át az 1848. és 1849-iki évek megpróbáltatását. Pap volt itt s nemzetőrség szervező és katona is. Ez utóbbi akkor volt, mikor Erdély csak Háromszéken volt. 1852-ben Firtos alá, Cselédfalvára ment papnak, 1867-ben H.-Recsenyédre, honnan 1886 pünkösd másodnapján nyugalomba lépett. Mint családátya, mélyen és érzékenyen szeretni tudó, bölcs és előrelátó tudott lenni. Gyermekei neveltetésére, már a születésnél kezdett előre készülni. Csak így lett elég a szerény unitárius papi jövedelem az ő céljainak megvalósítására. Bölcsesége által szerzett magának megelégedést és tiszteletet.

Gyászhirek: *Dali Adám* Torda mellett alsó-szentmihályfalvi unitárius lelkész néhány héttel ezelőtt elhalálozott. A javakorában levő férfit elhunytát gyülekezete, családja és sok jó ismerőse gyászolja. — *Gábor Albert* udvarhelymegyei martonosi lelkész jun. 23-án jobb létre költözött. Halálát neje Gáspár Kata és gyermekei; testvérei Gábor Lidia, Egyed Ferencz h.-szt.-páli pap neje, Gábor Dénes kőkösi tanító, Gábor Ráchel; rokonai: Dr. Gáspár János s Gáspár Erzsi, Kozma Dimén énlaki lelkész neje fáljalják első sorban. Élt 42 évet.